

ПРАВНИ ОКВИР И ИЗАЗОВИ У ЗАШТИТИ КУЛТУРНИХ ДОБАРА ТОКОМ ОРУЖАНИХ СУКОБА¹

Апстракт: Заштити културних добара у оружаним сукобима представља кључну и увек актуелну тему у савременом међународном праву. Културна баштина, која укључује историјске споменике, уметничке збирке и архивектронске објекте, од неопцењивој је значаја за идентитет и историју заједница. Међутим, током оружаних сукоба, та добра често постају мета уништавања, што има дубоке последице за културолошку и друштвену структуру појединих подручја. Овај рад анализира међународноправне оквире који регулишу заштиту културних добара, с посебним фокусом на Хашку конвенцију из 1954. године и релевантне пројекте, док кроз студију случаја, настоји да истражи пресудан случај пред Међународним кривичним судом (ICC) – оптужба против Ахмада Ал Фадија Ал Махдија, који је уништавао културне споменике у Малију током сукоба 2012. године. Анализирајући правне и практичне изазове у заштити културних добара, ауторка се осврће и на нове тенденције заштите културних добара – а то је међународна сарадња и активност међународних организација у погледу заштите културних добара у оружаним сукобима.

Кључне речи: заштита културних добара, оружани сукоби, Хашка Конвенција о заштити културних добара у случају оружаног сукоба из 1954, уништење културних добара, случај Ал Махди.

* Ауторка је студенткиња докторских студија на Правном факултету Универзитета у Београду, међународноправна ужа научна област и запослена у Институту друштвених наука у Београду, као истраживачица приправница, ORCID: 0009-0002-3157-515X, andjelija.stevanovic21@gmail.com.

1 Рад је написан у оквиру Програма истраживања Института друштвених наука за 2024. годину који подржава Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

1. УВОД

Културна добра представљају, како им само име говори, део културе једног народа или нације, а шта је култура народа, ако не управо један од чинилаца који један народ разликује од осталих и оно по чему се може сматрати посебним. Све што је један народ од свог настанка и освешћивања градио и стварао може се подвести под културу – грађење како велелепних грађевина, храмова, светилишта, цркава, тврђава, па тако и обичних кућа и зграда за живот, поред тога и израда предмета за свакодневну употребу, израда накита, оружја и оруђа, али и развој писма, језика, сликање слика, писање књига и тако даље...

С обзиром на значај који културна добра имају за један народ, неретко током оружаних сукоба између двеју или више држава, долази до уништења или крађе културних добара од стране државе агресора. Овакво поступање се предузима управо из разлога што културна добра чине идентитет једног народа, и приликом покушаја да се у оружаним сукобима порази и потлачи један народ - што је циљ оружаних сукоба, агресори ће готово без изузетака, напасти поред војних циљева и културна добра. Како је сазревала свест о потреби да се оружани сукоби ограниче тако је долазило и до развоја правила о потреби заштите културних добара.² Временом се културна добра не везују само за државу одакле потичу већ се сматрају заједничком баштином читавог човечанства.³

Циљ овог рада је да пружи свеобухватну анализу правног оквира који се односи на заштиту културних добара током оружаних сукоба, као и да истражи изазове у имплементацији постојећих међународних норми и правила. Након увода, у првом делу рада фокусираћемо се на развој правила међународног права која се односе на заштиту културних добара у време оружаних сукоба, са посебним нагласком на Хашку конвенцију из 1954. године, њеним протоколима и конвенцијама донетим под окриљем УНЕСКО-а. Потом, у другом делу, осврнућемо се на рад Међународног кривичног суда у оквиру питања заштите културних добара у оружаним сукобима, посебно на то како међународно право третира уништавање културних добара као ратни злочин и анализираћемо случај Ал Махди пред Међународним кривичним судом.

На основу анализе правног оквира, изазова и конкретног случаја, у трећем делу рада покушаћемо да укажемо и на нове тенденције у погледу заштите културних добара, посебно сагледавајући активности међународних организација у вези са заштитом културних добара у оружаним сукобима.

Ауторка сматра да је ова тема увек актуелна, јер је заштита културних добара током оружаних сукоба од пресудне важности, не само за очување

2 Б. Милисављевић, „Заштита културних добара у оружаним сукобима“, *Право и дигитализација – зборник радова* (ур. Горан Обрадовић), Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2021, 121–132.

3 *Ibidem*.

физичког наслеђа, већ и за очување колективног идентитета, стабилности постконфликтних друштава, и очување међународних вредности. Овај рад ће покушати да укаже на то да упркос постојању нормативног оквира који је чак извесно и применљив у пракси међународних судова, ипак постоји одређени простор за даљи развој заштите културних добара, а самим тим указује и на нужност јачања међународноправног оквира и повећања одговорности за уништавање културних добара.

2. МЕЂУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА И ПРАВНИ ОКВИРИ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА У ОРУЖАНИМ СУКОБИМА

2.1. Историјат развоја правила о заштити културних добара

Ратовање је у прошлости био легитиман начин освајања и одузимања територије противника. У најстаријим временима правила ратовања су налагала да победник може да заузме или уништи уметничка дела, јавне грађевине, светилишта и остале културне објекте побеђених. Примера из класичне књижевности и историје има у изобиљу. Примери који су често навођени кроз историју су уништење грчких артефаката које је спровео персијски цар Ксеркс за време свог похода на Грчку, уништење Херодотовог храма у Јерусалиму и Римско уништење Картагине за време пунских ратова.⁴

Прве писане трагове о инкриминацији крађе из светих места налазимо још у Хамурабијевом закону из времена око 2000. године пре нове ере, где је до изражаја дошла заштита културних добара инкриминисањем крађе из храмова или дворова, са смртном казном као санкцијом како за учиниоца, тако и за онога ко је такве украдене ствари примио.⁵ Занимљиво је запазити да су народи још у том периоду имали одређену врсту свести о значају одређених добара и из тих разлога предвидели као посебно дело крађу из храмова или дворова – што нам говори колико далеко сежу правила заштите културних добара и да су постојала од давнина, само у мало другачијем облику и обиму од оних какве данас познајемо.

У сукобима вођеним између европских хришћанских народа, постојала су нека базична правила, претежно обичајног карактера, која су се, генерално, не без изузетака, поштовала међу сукобљеним странама.⁶ Једно од тих правила се односи на забрану напада на цркве, манастире и уопште верске

4 J. Johnson, "Under the new management; the obligation to protect cultural property during military occupation", *Military Law Review*, 190/191, 2006, 115.

5 Lj. Kandić, *Praktikum iz opšte istorije države i prava*, Službeni list SFRJ, Beograd, 1973, 36.

6 В. Јончић, М. Петровић, „Ограничења међународноправне заштите културних добара у оружаном сукобу“, *Српска јолићичка мисао*, 1/2012, 150.

објекте, и исто се током средњег века у Европи толико усталило и постало обичајно и општепознато, а временом и кроз различите наредбе и инструкције и кодификовано у таквом обиму да је за повреду ових правила била предвиђена и одговарајућа кривична санкција.⁷ Можемо приметити да су обичаји наставили да играју важну улогу у формирању правила о заштити културних добара, како су војске међусобом поштовале одређена „света места“ и изузимале их из напада. Углавном су то биле цркве и манастири због изузетног утицаја који је хришћанска религија имала у средњем веку.

Прве правне трагове заштите културних добара налазимо у значајном Либеровом кодексу где се они штите кроз заштиту приватне имовине, па тако он предвиђа да имовина цркава, добротворних установа и музеја мора бити изузета из конфискације и поштована као и приватна имовина.⁸

Деветнаести век су обележила, поред Либеровог кодекса, још два значајна инструмента којима је регулисана заштита културних добара. 1874. године на предлог руског цара Александра II, одржава се у Бриселу међународна конференција на којој се усваја тзв. Бриселска декларација, док се 1880. године усваја тзв. Оксфордски приручник, а у оба документа налази се одредба којом се забрањује уништавање непријатељске имовине, осим ако то императивно захтевају потребе рата.⁹ Оксфордски приручник предвиђа и да ће они који повреду правила која он садржи бити кажњени по кривичном законик.¹⁰ На овом месту уочавамо да се заштита културних добара ограничава „императивним захтевима рата“ – односно, војном потребом.

Имајући у виду да се предметни рад односи на савремене конвенције и правила међународног права о заштити културних добара у оружаном сукобима, ауторка свесно прескаче анализу Хашких конвенција из 1899. године 1907. године, као и инструмената који су донети у време између два Светска рата, а садрже правила о заштити културних добара у време оружаног сукоба, и прелази на детаљнију анализу Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба.¹¹

2.2. Хашка конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба и Протоколи 1 и 2

С обзиром на велика разарања која су се догодила током Другог светског рата, када су читави градови рушени до темеља, убрзо по окончању

7 *Ibidem.*

8 Б. Милисављевић, *op. cit.*, 122.

9 М. Tesla, „Međunarodnopravna zaštita kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba i okupacije“, *Strani pravni život*, 2/2016, 220.

10 *Ibidem.*

11 Закон о ратификацији Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба, *Службени лист ФНРЈ* - додаток бр. 4/56, *Службени лист СРЈ* - Међународни ујовори 7/02.

приступило се раду на усвајању правних правила о заштити културних добара, пре свега културна добра нису била предмет заштите кроз четири Женевске конвенције, јер се овом питању посветила посебна пажња.¹² Један од оправданих разлога за то био је и чињеница да се Женевске конвенције односе на заштиту људских права током оружаних сукоба, а да је заштита културних добара више повезана са органичењем вођења војних операција.¹³

Стога је, 1954. године у Хагу донета конвенција која се, за разлику од инструмената који су регулисали ову материју пре доношења конвенције, бави искључиво заштитом културних добара приликом оружаних сукоба на међународном плану – Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба (у даљем тексту Конвенција). Пошто заједно са Конвенцијом чине јединствену целину и исту допуњују и детаљније тумаче, неопходно је да се упоредо са одредбама Конвенције тумаче и акти који су донети на истој међународној конференцији када и Конвенција, а то су Правилник о извршавању Хашке конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба из 1954. године, Хашки протокол о заштити културних добара у случају оружаног сукоба из 1954. године, као и један акт донет готово пола века касније, а то је Други протокол уз Хашку конвенцију од 1954. године о заштити културних добара у случају оружаних сукоба из 1999. године.

На почетку Конвенције дефинисано је која добра се сматрају културним добрима. Сагласно циљу ове Конвенције, културним добрима се сматрају, ма какво било њихово порекло или њихов сопственик: а) покретна или непокретна добра, која су од великог значаја за културну баштину сваког народа, као: споменици архитектуре, уметности или историје, верски или лаички, археолошка места, скуп грађевина, које су као целина од историјског или уметничког интереса, уметничка дела, рукописи, књиге и други предмети уметничког, историјског или археолошког интереса, као и научне колекције и важне колекције књига, архива или репродукција напред наведених добара; б) зграде, чија је главна и ефективна намена да чувају или да излажу покретна културна добра наведена у алинеји а), као: музеји, велике библиотеке, археолошка складишта, као и складишта одређена за склапање покретних културних добара наведених у алинеји а) у случају оружаног сукоба; ц) центри у којима се налази значајан број културних добара, која су наведена у алинејама а) и б), такозвани центри у којима су сакупљени културни споменици.¹⁴

Конвенција је увела обавезе, али и одређена права државама уговорницама у вези са заштитом културних добара. Основна обавеза државе уговорнице је да још у време мира предузме припремне мере ради чувања културних добара која се налазе на њеној територији од предвиђених последица

12 Б. Милисављевић, *op. cit.* 125.

13 *Ibidem.*

14 Закон о ратификацији Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба, члан 1.

оружаних сукоба.¹⁵ Поред тога, Конвекцнија предвиђа и право стављања одређених културних добара под специјалну заштиту, и то ограничен број склоништа намењених за заштиту покретних културних добара у случају оружаног сукоба, центри у којима су сакупљене културне знаменитости, као и друга непокретна културна добра од врло велике важности, под следећим условима: да се налазе на довољном одстојању од великог индустријског центра или од важног војног објекта као што је нпр. радио станица, аеродром, пристаниште, железничка станица, установа која ради за одбрану, и да не буде употребљена у војне сврхе.¹⁶

Као један од учесталих приговора овој конвенцији наводи се непостојање механизма контроле и надзора над применом њених одредаба, овај акт наводи како би требало поступати са њима, али не и шта се догађа у случају непоштовања одредаба.¹⁷ Зато су поред ове Конвенције донета два протокола. Првим протоколом се спречава држава која је окупирала територију да угрожава културна добра, као и да уколико је дошло до изношења културних добара исте врати.¹⁸ Други допунски протокол предвиђа посебан режим, којим се уводи и појам „добара од највеће важности за човечанство“ те се на добра, која спадају у овај посебни режим, примењује побољшани вид заштите.¹⁹ Услови да се таква добра нађу на листи културних добара од највеће важности за човечанство су: да буду под највишим нивоом заштите националног законодавства – да им је законодавство признало статус изузетног добра; да држава уговорница донесе декларацију којом се потврђује да се она неће користити у војне сврхе или заштиту војних подручја и да су унета у Листу културних добара под побољшаном заштитом (у даљем тексту: Листа) коју води Комитет за културна добра.²⁰ Идеја је била да се предвиди већи степен заштите културних добара која су општепозната и призната као добра од највећег значаја за човечанство, како се до тада није успело у спровођењу заштите коју се предвидела сама Конвенција. Сматрало се да ће се овим „наглашавањем“ важности одређених културних добара допринети освешћивању њиховог значаја у међународној заједници.

Други протокол је као надзорни механизам предвидео Комитет за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба,²¹ чије су функције,

15 Владан Јончић, *Међународно хуманитарно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, 258.

16 Закон о ратификацији Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба, члан 8.

17 Б. Милисављевић, *Међународно хуманитарно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2024, 150.

18 *Ibidem*.

19 Закон о потврђивању Другог протокола уз Хашку конвенцију од 1954. године о заштити културних добара у случају оружаног сукоба *Службени лист СРЈ - Међународни уговори* 7/2002, члан 10.

20 В. Јончић, *op. cit.*, 261.

21 Закон о потврђивању Другог протокола уз Хашку конвенцију од 1954. године о заштити културних добара у случају оружаног сукоба, члан 24.

између осталих, да даје, суспендује или откаже заштиту културних добара и да установљава, одржава и унапређује Листу културних добара под побољшаном заштитом²² и да надгледа и контролише примену овог протокола и унапређује идентификацију културних добара под побољшаном заштитом.²³

Јасно је да су правила Конвенције и Протокола донетих уз њу донети са циљем да се заштите културна добра и правила јесу у складу са међународним хуманитарним правом, међутим, ово питање је од велике важности за целокупну међународну заједницу, те су правила заштите културних добара у оружаним сукобима прописана и у инструментима друге природе, као што је то Конвенција о заштити културне и природне баштине, али и у инструментима међународног кривичног права – у Римском статуту и Статуту Хашког трибунала за бившу Југославију.

2.3. Остали извори права заштите културних добара у случају оружаног сукоба

Када говоримо о заштити културних добара, морамо споменути и Конвенцију о заштити светске културне и природне баштине²⁴ (у даљем тексту Конвенција о заштити баштине), која је донета 1972. године. Када узмемо у обзир временски период када је донета Конвенција о заштити баштине (након доношења Хашке конвенције из 1954. године, у годинама пред крај Вијетнамског рата и у јеку Хладног рата), можемо разумети потребу за њеним доношењем - као што је у преамбули наглашено:...констатујући да културној баштини и природној баштини све више прети уништење, не само услед класичних узрока пропадања већ и због промена у друштвеном и економском животу које отежавају ситуацију уношењем нових феномена оштећења и разарања.²⁵

Ова Конвенција има за циљ да обезбеди заштиту објеката и локација које имају универзалну вредност, било да се ради о културним, природним или комбинованим (културним и природним) добрима, имајући у виду да се ова баштина се сматра делом заједничког наслеђа човечанства. Одређује обавезе држава, у које спадају: проналажење, заштита, конзервирање, популаризација и преношење будућим генерацијама културне и природне баштине која се налази на њеној територији.²⁶

Иако је донета скоро две деценије пре Другог протокола, Конвенција о заштити баштине предвиђа надзорне механизме и то одредбе о формирању

22 Закон о потврђивању Другог протокола уз Хашку конвенцију од 1954. године о заштити културних добара у случају оружаног сукоба, члан 27, став 1, тачка б.

23 Закон о потврђивању Другог протокола уз Хашку конвенцију од 1954. године о заштити културних добара у случају оружаног сукоба, члан 27, став 1, тачка ц.

24 Закон о потврђивању Конвенције о заштити светске културне и природне баштине, *Службени лист СФРЈ* - Међународни уговори, бр. 56/74

25 *Ibid.*, преамбула.

26 *Ibid.*, члан 4.

Комитета за светску баштину²⁷, коме ће свака држава чланица ове Конвенције за заштиту баштине доставити, према могућностима, инвентар добара културне и природне баштине која се налазе на њеној територији²⁸. На основу тих информација Комитет ће установити и водити евиденцију и објавити под насловом “Списак светске баштине” списак добара културне баштине и природног наслеђа, за која буде сматрао да имају изузетну универзалну вредност по критеријумима који буду установљено.²⁹ Можемо претпоставити да је Други протокол предвидео установљвање листе добра о највеће вредности по угледу на Конвенцију о заштити баштине.

Поред споменутих конвенција и протокола културна добра су заштићена на сличан начин и у следећим правним изворима: Конвенција о мерама забране и спречавању недозвољеног увоза, извоза и преноса власништва културних добра из 1970. године, Европске конвенције о заштити археолошке баштине из 1992. године, Конвенција о заштити подводне културне баштине из 2001. године, Конвенција о заштити нематеријалног културног наслеђа из 2003. године, Конвенција о културној разноликости из 2005. године.³⁰

Међутим, како би се спречила уништавања културних добара, није довољно само прописати правила међународног хуманитарног права која треба да пружају заштиту културним добрима путем нормативних забрана и прописивањем обавеза за државе, већ је неопходно заћи и на терен међународног кривичног права и установити одговорност за кршење тих норми. Управо то су предвидели Статут Сталног кривичног суда (у даљем тексту: Римски статут), као и Статут међународног кривичног трибунала за бившу Југославију (у даљем тексту: Статут Хашког трибунала).

Римски статут препознаје као ратни злочин намерно усмеравање напада на верске, образовне, уметничке или научне објекте или објекте који се користе у добротворне сврхе, историјске споменике, болнице и места где се сакупљају болесни и рањени, под условом да то нису војни циљеви.³¹ Такође, Статут Хашког трибунала предвиђа сличне радње као кршења закона или обичаја ратовања, и то: заузимање, уништавање или хотимично оштећивање верских, добротворних и образовних установа, установа намењених уметности и науци, историјских споменика и уметничких и научних дела.³²

Стога, како бисмо приказали примену анализираних норми у пракси пред судом, у наставку рада ћемо се осврнути на случај Ал – Махди, пред Међународним кривичним судом.

27 *Ibid.*, члан 8.

28 *Ibid.*, члан 11, став 1.

29 *Ibid.*, члан 11, став 2.

30 Б. Милисављевић, *op. cit.*, 151.

31 Закон о потврђивању Римског статута међународног кривичног суда, *Службени лист ЦРЈ* – Међународни уговори 5/2001, члан 8, став 2, тачка 6, подтачка 9.

32 Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, члан 3, став д, приступљено: 20.2.2025. године.

3. СТУДИЈА СЛУЧАЈА ПРЕД МЕЂУНАРОДНИМ КРИВИЧНИМ СУДОМ – АЛ МАХДИ

Почетком 2012. године на територији Малија почео је да се одвија немеђународни оружани сукоб између владиних снага и различитих организованих оружаних група, посебно између *Mouvement national de libération de l'Azawad* (Национални покрет за ослобођење Азавада, МНЛА), *al-Qaeda in the Islamic Maghreb* - (AQIM), *Ansar Dine and the Mouvement pour l'unicité et le jihad en Afrique de l'Oues* (Покрет за јединство и джихад у западној Африци, МУЈАО) и „арапске милиције“, као и између самих ових оружаних група без учешћа владиних снага.³³ Оружани сукоб у Малију може се поделити у две фазе - прва фаза почела је 17. јануара 2012. нападом МНЛА на војну базу Малијанских снага у Менаки (регија Гао) и ова фаза је завршена 1. априла 2012. када су се малејске оружане снаге повукле са севера, док је друга фаза почела одмах када су недржавне оружане групе преузеле контролу над севером земље и ову фазу сукоба карактеришу првенствено оружани сукоби између различитих оружаних група, које покушавају да остваре искључиву контролу над територијом на северу, као и спорадични покушаји владиних снага да се боре против таквих оружаних група и преузму територијалну контролу.³⁴

Као вођа джихадистичке групе Ансар Дине, познате као Хисбах, Ахмад ал-Факи ал-Махди је 2012. године спровео уништавање кључних светилишта, што укључује маузолеј Сидија Махмуда из 16. века, који је био ректор светски познатог универзитета Санкоре у Тимбуктуу, и светилиште Сидија Ахмеда ар-Ракада, који је написао књигу о традиционалној фармакологији у 17. веку, а уништена су и врата џамије Сиди Јахије из 15. века, који се описује као светац заштитник града - према локалном веровању, отварање врата џамије најавило би смак света.³⁵

Објекти напада нису били само верске грађевине, већ су имали и симболичку и духовну вредност за становнике Тимбуктуа, како су маузолеји светаца и џамије Тимбуктуа били неизоставан део верског живота локалног становништва и представљали заједничко наслеђе заједнице и одражавали њихову приврженост исламу и играли значајну психолошку улогу, јер су се доживљавали као заштита народа Тимбуктуа.³⁶ Њихово уништавање носило је поруку ужаса и беспомоћности; уништило је део

33 Mali, Destruction of World Cultural Heritage, <https://casebook.icrc.org/case-study/mali-destruction-world-cultural-heritage>, приступљено 27.2.2025. године.

34 *Ibidem*.

35 Ahmad al-Faqi al-Mahdi: The vandal of Timbuktu, <https://www.bbc.com/news/world-africa-37438360>, приступљено 27.2.2025. године.

36 Y. Puzyreva, „Еволюция международно-правового регулирования защиты культурных ценностей в условиях вооруженных конфликтов“, *Московский журнал международного права*, 3/2023, 76.

заједничке људске меморије и колективне свести, генерално, лишивши човечанство могућности да преноси своје вредности и знање будућим генерацијама.³⁷

Град Тимбукту, укључујући његове три велике џамије и шеснаест гробља и маузолеја, је 23. децембра 1988. године уврштен на Листу светске баштине од стране Комитета за баштину у оквиру УНЕСКО-а, а од 28. јуна 2012. године, Организација за светску баштину ставила је Тимбукту и гробницу Аскије на УНЕСКО-ву Листу угрожених места културне баштине (која садржи попис места културне баштине у опасности широм света).³⁸

Стога, јасно је да је уништавање ових грађевина *actus reus* кривичног дела ратног злочина, прописаног као таквог Римским статутом, који подразумева намерно усмеравање напада на верске, образовне, уметничке или научне објекте. С обзиром на то, Ал Махди је оптужен у складу са позивањем на члан 25(3)(а) (извршење и саизвршилаштво); члан 25(3)(б) (навођење, навођење); члан 25(3) (ц) (помагање, подржавање или на други начин помагање) или члан 25(3) (д) (допринос на било који други начин) Римског статута, за извршење ратног злочина за који тужилац наводи, а у вези са намерним усмеравањем напада на поменуте објекте.³⁹ На крају, Ал – Махди је оглашен кривим и осуђен на девет година затвора,⁴⁰ а поред тога обавезан је на накнаду штете заједници Тимбукту у износу од 2,7 милиона евра.⁴¹

Овај случај је интересантан из више разлога, пре свега, Ал Махди је први члан исламистичке оружане групе који се појавио пред Међународним кривичним судом, друго, то је први предмет Међународног кривичног суда у коме је окривљени признао кривицу, треће, ово је први случај пред Међународним кривичним судом у којем се радња ратног злочина огледа у уништавању културног наслеђа.⁴² Такође, овај случај је утицао на промену правца у деловању међународних организација, које се односи на заштиту културних добара, традиционална политика ових организација да не интервенишу уступила је место значајној укључености, нарочито УНЕСКО-а.⁴³

37 *Ibidem*.

38 Mali, Destruction of World Cultural Heritage, <https://casebook.icrc.org/case-study/mali-destruction-world-cultural-heritage>, приступљено 27.2.2025. године.

39 Case Information Sheet, Situation in the Republic of Mali The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CaseInformationSheets/Al-MahdiEng.pdf>, приступљено 1.3.2025. године.

40 International Criminal Court, Al Mahdi case, <https://www.icc-cpi.int/mali/al-mahdi>, приступљено 3.3.2025. године.

41 Al Mahdi case: Reparations Order becomes final, <https://www.icc-cpi.int/news/al-mahdi-case-reparations-order-becomes-final>, приступљено 3.3.2025. године.

42 M. Ellis, "The ICC's Role in Combatting the Destruction of Cultural Heritage." *Case Western Reserve Journal of International Law*, 1/2017, 24–25.

43 E. Pineros Polo, „Primera condena de la Corte Penal Internacional por destrucción de patrimonio histórico en Tombuctú: el caso Al Mahdi“, *Eunomía. Revista en Cultura de la Legalidad*, 18/2020, 119.

Њихово учешће почело је у првој фази кривичног поступка, током истраге пред Међународним кривичним судом - УНЕСКО је послао стручњаке за помоћ приликом истраживања злочина, док је и Генерална директорка јавно и званично упозорила међународну заједницу на непосредну опасност од напада на културну историјску баштину у Тимбукту-у.⁴⁴ Поред тога, тужитељка Међународног кривичног суда Фату Бенсуде је, након посете Малију 2021. године, нагласила важност сарадње суда и УНЕСКО-а и изјавила да се уништавањем културних добара брише прошлост, што доводи до ненадокнадивог губитка човечанства.⁴⁵

Случај Ал Махди је неспорно помогао у повећању свести о нападима на културну баштину, публицитет који прате одлуке Међународног кривичног суда значајно је повећао свест међународне заједнице о потреби за јачањем и проширивањем заштите и јурисдикцијских гаранција људских права на културу на међународном нивоу, истражујући и осуђујући ове криминалне радње као ратне злочине.⁴⁶ Омогућио је да се направи преседан у одлучивању Међународног кривичног суда и да по први пут донесе осуђујућа пресуда због уништавања културних добара као примарне радње међународног кривичног дела ратних злочина.

4. НОВЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У ПРАВУ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА У ОРУЖАНИМ СУКОБИМА

Узимајући у обзир постојеће норме, као и случај који смо анализирали у претходном делу, можемо закључити да норме које штите културна добра у оружаним сукобима постоје и да су применљиве и у пракси Међународног кривичног суда. Међутим, ту се не треба зауставити, већ треба тежити омогућавању што темељније заштите. Наиме, како су државе већ актери заштите културних добара, и како постоје наведене конвенције, следећи логичан корак био је укључивање међународних организација у ове процесе. Савет безбедности донео је важне резолуције које се односе на заштиту културних добара у оружаним сукобима, а посебно бисмо издвојили Резолуцију 2199 која представља један од најважнијих правних оквира за заштиту културних добара. Резолуција је усмерена на заштиту културних добара у Сирији и Ираку, али њени принципи се примењују глобално. Кључни аспекти ове резолуције укључују забрану трговине украденим културним добрима која су отуђена током сукоба, а ова трговина често финансира

44 *Ibidem*

45 Statement by ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, at the conclusion of her visit to Mali: "Cultural heritage must no longer be attacked and destroyed with impunity.", <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-her-visit-mali-cultural-heritage-must-no>, приступљено 3.3.2025. године.

46 E. Pineros Polo, *op. cit.*, 127.

оружане групе, укључујући терористичке организације, чиме се подржава насиље и кршење људских права.⁴⁷

Такође, резолуција омогућава да се санкције примене на појединце и ентитете који учествују у пљачкању културних добара и њиховој илегалној трговини, поред тога и подстиче сарадњу са УНЕСКО-ом. Савет безбедности позива међународну заједницу, укључујући УНЕСКО, да се ангажује у заштити и обнови културних добара у погођеним регионима.⁴⁸

Новитет који се појављује у резолуцијама Савета безбедности је свакако борба против тероризма и сагледавање утицаја тероризма на културна добра, а Резолуција 2347 је посвећена управо тим проблемима. Односи се на превенцију и борбу против тероризма са посебним фокусом на заштиту културних добара у конфликтним зонама. Резолуција 2347 је значајна јер се први пут у историји Савета безбедности УН директно и специфично бавила темом заштите културног наслеђа у контексту тероризма и конфликта, што је сигнализovalo растућу важност ове теме на глобалном нивоу.

Њоме се наглашава важност заштите културног наслеђа током сукоба и ратова, с обзиром на то да терористичке организације, попут ИСИС-а, често уништавају или пљачкају културне споменике, музеје и историјске локалитете и то користе као начин да дестабилизују друштво и униште идентитет заједница, и у том смислу, Резолуција позива све државе да учине све што је у њиховој моћи како би заштитиле културне споменике и пружиле им већу сигурност.⁴⁹ Поред тога, Резолуција позива државе чланице УН да сарађују у борби против тероризма и терористичких организација, а посебно наглашава значај препознавања и смањења финансирања тероризма, укључујући трговину украденим културним добрима, а позива се и на јачање правне сарадње између земаља, као и на имплементацију механизма за спречавање и истраживање терористичких активности, које могу укључивати и пљачкање културних добара.⁵⁰

На овом месту можемо сагледати значај сарадње међународних организација када је у питању заштитити културних добара у време оружаног сукоба, стога се не може изоставити анализа рада Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу (УНЕСКО). УНЕСКО је међународна организација која је оснивач и промотер међународноправних инструмената који штите културна добра у оружаним сукобима и активно сарађује са погођеним државама и међународним организацијама како би пружио помоћ у заштити културних добара на терену, такође пружа финансијску

47 United Nations S/RES/2199 (2015) Security Council, Adopted by the Security Council at its 7379th meeting, on 12 February 2015.

48 *Ibidem*.

49 United Nations S/RES/2347 (2017) Security Council, Adopted by the Security Council at its 7907th meeting, on 24 March 2017.

50 *Ibidem*.

подршку у случају да су културна добра угрожена или уништена током сукоба у сарадњи са владама држава које су угрожене.⁵¹ Организација поред тога користи различите кампање, изложбе, семинаре и друге активности како би едуковала јавност и доносиоце одлука о вредности културне баштине и опасностима које јој прете у конфликтима и кроз ове иницијативе, УНЕСКО игра кључну улогу у глобалној заштити културног наслеђа, промовисању поштовања међународног права и пружању конкретне помоћи у кризним подручјима.⁵²

Занимљиво је споменути и сарадњу УНЕСКО-а и снага мировних мисија, као још један вид нових тенденција у заштити културних добара у време оружаних сукоба. Мировна мисија на територији Малија (MINUSMA) се наводи као један од примера када је Савет безбедности први пут унео у мандат мировне мисије и заштиту културних добара.⁵³ Тако је између осталог предвиђено да се забрањује снагама УН да нападају културна добра, да не користе њихову околину тако да се према њима може нанети штета или се могу уништити, а предвиђена је и строга забрана пљачкања, крађа, њиховог одузимања или неког варварског чина према културним добрима.⁵⁴

Можемо закључити да је у новије доба дошло до значајног подизања свести у међународној заједници када је тема заштите оружаних сукоба у питању и да је сарадња држава и међународних организација допринела препознавању неких нових проблема, али и доношењу нових решења. Иако је УНЕСКО међународна организација која је посвећена заштити културне баштине, неопходно је да постоји сарадња са другим међународним организацијама, као и са мировним мисијама, како би се омогућила заштита културних добара, али и обнова оних која су већ на неки начин била угрожена приликом оружаних сукоба. Нажалост, уништавање културних добара у оружаним сукобима се не може искоренити, с обзиром на то да су и у време настајања овог рада у току оружани сукоби, који несумњиво представљају опасност и по културна добра. Међутим, сматрамо да је заштита културних добара узнапредовала последњих година и да је направљен добар темељ на основу кога се мора наставити рад на овом значајном питању. У овом контексту, ослањање на резолуције Савета безбедности и јачање међународних механизма као што су то механизми створени кроз УНЕСКО, као и повећање глобалног правног ауторитета, постаће неопходно за будућност заштите културне баштине.

51 UNESCO, Cultural heritage and armed conflicts, <https://www.unesco.org/en/heritage-armed-conflicts>, приступљено дана 11.3.2025. године.

52 *Ibidem*.

53 F. Schipper, „UNESCO World Heritage and Cultural Property Protection in the Event of Armed Conflict”, *50 Years World Heritage Convention: Shared Responsibility – Conflict & Reconciliation* (eds. M. T. Albert, R. Bernecker, C. Cave, A. C. Prodan, M. Ripp), Springer, Berlin, 2022, 153.

54 Б. Милисављевић, *op. cit.*, 129–130.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Правни оквир заштите културних добара током оружаних сукоба заснива се на низу међународних конвенција, као што су Хашка конвенција из 1954. године и њени протоколи, као и Конвенција о заштити светске баштине. Међутим, иако ови документи обезбеђују правни оквир, њихова примена и ефективност често се сусрећу са бројним изазовима, који подразумевају потребу за сталним, условно речено, усавршавањем постојећих правних норми, али и наводе на разматрање о доношењу нових. Међународно право и судска пракса у области заштите културних добара се стално развијају и увидели смо на случају Ал Махди да је Међународни кривични суд препознао уништавање културних добара као ратни злочин и осудио такве радње. Ова пресуда допринела је развоју заштите културних добара у многим сегментима, посебно у превентивном смислу, јер може служити као одвраћајући фактор за потенцијалне учиниоце сличних дела. Међународни кривични суд и државе (заинтересоване стране) не треба само да обезбеде успешну истрагу, суђење, и кривично гоњење, већ се такође морају фокусирати на унапређивање закона и правила о оружаним сукобима према потреби и новим тенденцијама, а на овај начин може се умањити патња у највећој могућој мери, одржати појам хуманости, дајући пример будућим генерацијама.⁵⁵

Са друге стране, савремени изазови, попут тероризма, и све већа употреба нових технологија у оружаним сукобима, захтевају нове правне механизме који ће се боље прилагодити и брже реаговати на променљиве услове. Овде се посебно истичу нове резолуције Савета безбедности УН, које су све више усмерене на заштиту културне баштине као део ширег контекста глобалне сигурности. Док се са глобализацијом и растом међународне повезаности, повећава и значај заштите културних добара - међународна сарадња постаје кључна у области заштите, јер се глобална трговина културним добрима и њихова заштита не могу више разматрати само у оквиру националних интереса. У том смислу, повезаност међународних организација као што су УНЕСКО са државама, као и УН-а као најважније међународне организације у међународној заједници постаје значајно важније и сматрамо да се заштита културних добара може обезбедити кроз јединствене напоре свих ових чланова међународне заједнице.

ЛИТЕРАТУРА

- Ellis M., "The ICC's Role in Combatting the Destruction of Cultural Heritage." *Case Western Reserve Journal of International Law*, 1/2017.
- Johnson J., "Under the new management; the obligation to protect cultural property during military occupation", *Military Law Review*, 190/191, 2006.

55 A. Padney, „Protection of Natural Environment and Cultural Property during Armed Conflict: An International Humanitarian Law Perspective”, *Unity Journal*, 5/2024, 279.

- Јончић, В., *Међународно хуманитарно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015.
- Јончић В., Петровић М., Ограничења међународноправне заштите културних добара у оружаном сукобима, *Српска политичка мисао*, 1/2012.
- Kandić Lj., *Praktikum iz opšte istorije države i prava*, Službeni list SFRJ, Beograd, 1973.
- Милисављевић Б., *Међународно хуманитарно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2024.
- Милисављевић Б., „Заштита културних добара у оружаном сукобима“, *Право и дигитализација – зборник радова* (ур. Горан Обрадовић), Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2021.
- Padney A., „Protection of Natural Environment and Cultural Property during Armed Conflict: An International Humanitarian Law Perspective“, *Unity Journal*, 5/2024.
- Pineros Polo E., „Primera condena de la Corte Penal Internacional por destrucción de patrimonio histórico en Tombuctú: el caso Al Mahdi“, *Eunomía. Revista en Cultura de la Legalidad*, 18/2020.
- Puzureva Y., „Эволюция международно-правового регулирования защиты культурных ценностей в условиях вооруженных конфликтов“, *Московский журнал международного права*, 3/2023.
- Schipper F., „UNESCO World Heritage and Cultural Property Protection in the Event of Armed Conflict“, *50 Years World Heritage Convention: Shared Responsibility – Conflict & Reconciliation* (eds. M.T. Albert, R. Bernecker, C. Cave, A.C. Prodan, M. Ripp), Springer, Berlin, 2022.
- Tesla M., „Međunarodnopravna zaštita kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba i okupacije“, *Strani pravni život*, 2/2016.

ПРАВНИ ИЗВОРИ

- Закон о ратификацији Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба, Службени лист ФНРЈ - додаток бр. 4/56, Службени лист СРЈ - Међународни уговори 7/02.
- Закон о потврђивању Конвенције о заштити светске културне и природне баштине, Службени лист СФРЈ - Међународни уговори, 56/74.
- Закон о потврђивању Другог протокола уз Хашку конвенцију од 1954. године о заштити културних добара у случају оружаног сукоба Службени лист СРЈ - Међународни уговори 7/2002.
- Закон о потврђивању Римског статута међународног кривичног суда, Службени лист СРЈ - Међународни уговори 5/2001
- United Nations S/RES/2199 (2015) Security Council, Adopted by the Security Council at its 7379th meeting, on 12 February 2015.
- United Nations S/RES/2347 (2017) Security Council, Adopted by the Security Council at its 7907th meeting, on 24 March 2017.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

- Al Mahdi case: Reparations Order becomes final, <https://www.icc-cpi.int/news/al-mahdi-case-reparations-order-becomes-final>, приступљено 3.3.2025. године.
- Ahmad al-Faqi al-Mahdi: The vandal of Timbuktu, <https://www.bbc.com/news/world-africa-37438360>, приступљено 27.2.2025. године.
- Case Information Sheet, Situation in the Republic of Mali The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CaseInformationSheets/Al-MahdiEng.pdf>, приступљено 1.3.2025. године.
- International Criminal Court, Al Mahdi case, <https://www.icc-cpi.int/mali/al-mahdi>, приступљено 3.3.2025. године.
- Mali, Destruction of World Cultural Heritage, <https://casebook.icrc.org/case-study/mali-destruction-world-cultural-heritage>, приступљено 27.2.2025. године.
- Statement by ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, at the conclusion of her visit to Mali: "Cultural heritage must no longer be attacked and destroyed with impunity.", <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-her-visit-mali-cultural-heritage-must-no>, приступљено 3.3.2025. године.
- UNESCO, Cultural heritage and armed conflicts, <https://www.unesco.org/en/heritage-armed-conflicts>, приступљено дана 11.3.2025. године.
- Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, члан 3, став д, приступљено: 20.2.2025. године.

*Andelija Stevanović**

LEGAL FRAMEWORK AND CHALLENGES IN THE PROTECTION OF CULTURAL PROPERTY DURING ARMED CONFLICTS⁵⁶

Summary

The protection of cultural property in armed conflicts is a key topic in contemporary international law. Cultural heritage, which includes historical monuments, art collections, and architectural structures, is of

* The author is a doctoral student at the Faculty of Law of the University of Belgrade, international law scientific field and employed at the Institute of Social Sciences in Belgrade, as a research trainee, andjelija.stevanovic21@gmail.com

56 The paper was written as part of the Research Program of the Institute of Social Sciences for 2025, which is supported by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

immense importance to the identity and history of communities. However, during armed conflicts, such property often becomes a target for destruction, which has profound consequences for the cultural and social structure of affected areas. This paper analyzes the international legal frameworks that regulate the protection of cultural property, with a particular focus on the 1954 Hague Convention and its relevant protocols. Through a case study, the pivotal case before the International Criminal Court (ICC) is explored – the indictment of Ahmad Al Faqi Al Mahdi, who destroyed cultural monuments in Mali during the 2012 conflict. By analyzing the legal and practical challenges in the protection of cultural property, the paper offers recommendations for improving international legislation, applying new technologies, strengthening international cooperation, and the role of education in preserving cultural heritage. The aim of the paper is to raise awareness of the importance of preserving cultural property as the foundation for peace in post-conflict societies.

Keywords: protection of cultural property, armed conflicts, Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (1954), destruction of cultural property, Al Mahdi case.